

BARTALUS ILONA 85

**(Köröstarcsa, 1940. szeptember 11. – 2021. április 10.)
zenepedagógus, karvezető, a Duna Televízió egykori főszerkesztője és zenei vezetője.**

Köröstarcsán Farkas István énektanár hatására döntötte el nyolcévesen, hogy zenével akar foglalkozni, ekkor vezényelt először énekkart.^[8] Később felvételt nyert a Békés-Tarhosi Énekiskolába, majd 1958-ban a Zeneművészeti Szakiskolában végzett Debrecenben, mellette pedig párhuzamosan a tanítónőképzőbe is járt. 1963-ban végzett a Zeneakadémián, középiskolai énektanár- és karvezetőképző szakon. Itt ismerkedett meg későbbi férjével, Janota Gábor fagottművésszel.

1964 és 1972 között a Fővárosi Marczibányi téri Kodály Zoltán Zenei Általános Iskolában volt énektanár, majd 1973–74-ben és 1980–84 között a Zeneakadémián tanított. Az 1970-es években kétszer is volt vendégoktató a kanadai University of Western Ontario egyetemen.

1979 és 1985 között a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola tanára volt Budapesten. 1985-ben és 1986-ban a kanadai Wilfrid Laurier University vendégoktatója volt, majd 1993-ig a kanadai Victoria Conservatory of Music szolfézs-zeneelmélet tanszékét vezette. 1994-ben a Duna Televízióhoz került, ahol főszerkesztőként és zenei vezetőként dolgozott 2001-ig, emellett a Körös Főiskola posztgraduális Kodály Kurzusának volt a művészeti vezetője, valamint a Magyar Táncművészeti Főiskola zeneelmélet tanáraként is dolgozott.

Tanított ezen kívül még Japánban, az Egyesült Államokban, Ausztráliában, Bulgáriában, Csehszlovákiában és Jugoszláviában is. Több kórusnak is volt a karvezetője pályafutása során. Zenei témájú filmsorozatok is készített: *Gyere, pajtás, énekelni; Dúdoló; Kétszer kettő gyakran öt; Legyen a zene mindenkié; Zene tolmáccsal; A zene arcai.*

BARTALUS ILONA
**EGY NAGY EMBER NAGY ÁLMÁT ELHINNI, ELVINNI ÉS
ELHITETNI¹**
(Kodály faültetés Kanadában)

I. TÉNYEK

A Kodály-koncepció lassan félévszázada szerves része életemnek. Hatéves korom óta az, amikor először kezdtem el szolmizálni az Ötfokú Zene I. kötetéből. Kivételesen szerencsés embernek érzem magam, amiért egy olyan nagyformátumú és gyémánteszű gondolkodót, mint Kodály Zoltán, én is vezérlő csillagomnak tekinthetek. S az pedig, hogy az ő egyetemesen igaz lenyűgöző tanításait én magam is taníthatom, a legnagyobb kitüntetés. Úgy alakult a pályám, hogy Kodály zenei nevelési elveit nem csak hazai, hanem „idegen” földre is elvihettem. Örömmel számolok most be erről a boldogító tevékenységemről.

1967 óta állok soros kapcsolatban a kanadai zenei élettel. Az azóta eltelt huszonhét évet tartósan ott is töltöttem. Kodály Zoltánt a torontói egyetem diszdoktorává avatták 1966-ban, még abban az évben Budapestre érkezett az ontariói Művelődési Minisztérium két vezetője azzal a szándékkal, hogy keressen egy magyar zenetanárt, akit kihív Kanadába tanítani. Rám esett választásuk. Kétéves tanítási gyakorlattal rendelkeztem akkor, zöldfülű, de lelkes tanárocska voltam. A hirtelen rámszakadó felelősség és öröm miatt kerek egy hónapig nem tudtam aludni... Lázasan kezdtem a készülést és tanulást. Örök hálával gondolok két nagylelkű emberre, akik oly önzetlenül megosztották velem nagy tudásukat azokban a hetekben: Szőnyi Erzsébetre és Hamvas Annára.

¹ Magyar Kodály Társaság Hírei 1993. Szerkeszti: Csík Miklós

Kanadai Kodály-munkámat talán egy hétszólamú partitúrához hasonlíthatnám, mely partitúrában igen izgalmas és színes polifón mű hömpölygött:

1) Egyetemi munkák

2) Konferenciai előadások

3) Könyvterjesztő turnék

[A „Sing Silverbirch Sing” című kanadai népdalelemző könyvem használatát segítő, Boosey and Hawkes kiadóm által szervezett utak.]

4) Karnagyi munkák

5) Korrepetíciós munkák

[Gyerekkórusok és énekorák korrepetálása országszerte]

6) Országjáró utak férjemmel, Janota Gáborral

[„Neveljük Ma a Holnap Közönségét” ars poeticánkkal eldugott, kicsi városokban dolgoztunk. Miközben ő továbbképzést tartott a város fúvós tanárainak, diákjainak, zenekarainak, addig én az énektanárokat és az énekkarokat tanítottam. E két-három-napos utak Janota Gábor koncertjével értek véget, ahol együtt muzsikált a városban élő professzionista muzsikussal.]

7) Könyvírás

[Két könyvön dolgozom: A Zenehallgatás Pedagógiája” és Hallásképző Etűdök” címmel.]

A számtalan helyszín közül talán csak azt az öt intézményt említem meg, ahol tartósan dolgoztam.

I. University of Western Ontario

London, Ontario, 1970. Kanadában először indult egy új diploma-program ezen az egyetemen: „Bachelor of Musical Arts”. A program lényege abban állt, hogy a négyéves képzés végén előadói és pedagógiai kettős diplomához jutottak a hallgatók. Az egyetem mérföldkönek nevezte új programját, és benne központi helyet szentelt a Kodály-koncepciónak. Hat évig vettem részt ebben az izgalmas munkában, visiting professzori státuszban.

II. *University of Calgary*

Calgary, Alberta, 1980. Lois Choksy indította el három-nyaras Kodály-diploma programját. Az indulásban társalapítóként vettem részt, majd további hét éven át minden nyáron tanítottam és vezettem a Szolfézs-Zeneelmélet tárgyak koordinálását.

III. *Wilfrid Laurier University*

Waterloo, Ontario, 1985. Az egyetem kétéves intenzív Kodály tanárképző-kurzust kezdett el. Autentikus magyar szakembert kerestek a tantervek, tananyag, tankönyvek összeállításához, valamint az egész tanfolyam vezetéséhez. Engem bíztak meg a fentiekkel, s mint „Artist in Residence” dolgoztam Waterlooban. Csodálatos élmény volt a kiváló munkamorállal rendelkező menonita kollégákkal együtt dolgozni. [Talán ez a legnívósabb Zenei Fakultás egész Kanadában.]

IV. *Victoria Conservatory of Music*

Victoria, British Columbia, 1987. Először a kanadai zenekonzervatóriumok történetében Kodály-szellemű Szolfézs-Zeneelmélet oktatás vette itt kezdetét. Tanszakvezetői kinevezést, s vele egy gigantikus feladatot kínáltak: teremtsék egy afféle „Victória Budapestet” egy olyan fővárosban, amely a Csendes Óceán egyik szigetén épült – mintegy magyarországi terjedelmű – s az ország legkonzervatívabb, legbritebb és legelszigeteltebb városa. Elvállaltam, a harmincéves tanári pályám legküzdelmesebb hat esztendejét töltöttem ezzel a munkával. Az eredmények jelentősek, de részletezésük meghaladná cikkem kereteit.

V. *University of Victoria*

Victoria, British Columbia, 1987. Brit Kolumbia államban itt vezették be először a Kodály-töltésű posztgraduális képzést. [Ez egyenes összefüggésben állott a városba érkezésemmel.] Örömmel vállaltam el a program vezetését. Két kitűnő magyar kollégát is sikerült meghívnom oda, Szabó Miklóst és Csíkos Mártát – London és Waterloo után Victoria volt a harmadik kanadai nagyváros, ahol elültettem a Kodály-fát.

A fenti öt nagy fa mellett további hat – nevezzük közepes – fát ültettem még el a jónevű kanadai egyetemeken: Brock University St Catherine's University of Toronto, University of British Columbia Vancouver, Simon Fraser University Burnaby, Ontario Ministry of Education Toronto, Courtenay Youth Music

Centre. Ezekben az intézményekben több éven át tartó visszatérő rendszerességgel hónapokig tanítottam.

Közel nyolcezer kanadai diákom volt, akiket megérintett a kodályi-csoda. Bizonyítékaim se szeri se száma arra nézve, hogy ez a sok-sok kanadai zenetanár egyetemi hallgató és gyermek, akik megismerték Kodály zseniális filozófiájának gyakorlati alkalmazását is, többé nem úgy nyitja ki a tanterem ajtaját és a kottát, mint azelőtt. – A tényekhez sorolnám még, hogy a Kanadai Kodály Társaságnak megalakulása óta vagyok tiszteletbeli tagja, s hogy a Társaságtól szép kitüntetést kaptam, mellyel 25 munkaévemben elismerésüket fejezték ki.

II. IZGALMAS KIHÍVÁSOK

A külföldön tanítás megannyi érdekes kihívást jelentett számomra, hiszen a velejéig európai Kodály-konceptió és az észak-amerikai kulturális klíma között számtalan ellentmondás [is] feszül. Hadd érintsek egyet-kettőt közülük: Kikapcsolódni vagy bekapcsolódni akar az amerikai diák a zeneórán? – Hogyan reagál a türelmetlen amerikai egy sziszifuszi türelmet igénylő nevelési módszerre? – Hogyan viszonyul a mindent látni és láttatni szerető ottani pedagógus egy kevésbé látványos pedagógiához? – Hogyan fogadja a búbánatos mélységektől viszolygó amerikai a magyar ember nagyon is mélybemerülését? – Hogyan fogadják a memorizálás tényét, amikor köztudottan nem szeretnek memorizálni... mert az fárasztó? – Szeretnek viszont csak úgy lezseren, a földön ülve – vagy feküdve – zenét tanulni... S én padokat, füzetet, kottát, ceruzát vittem be a tanterembe... Mit szólnak az efféle regulákhoz, melyekkel „szent szabadságukban” zavarják meg őket? – Milyen a kanadai népdal és ki a kanadai? – Az őslakó vagy az emigráns angol, francia, koreai dalokat tanítsuk?

A további néhány kihívás is mind állandóan visszatérő lélektani problémamegoldást jelentett és azt igazolta, hogy bár a szakmáját jól tudja a magyar szakember, ez nem elég. Európai fát amerikai talajba átültetni nem is olyan egyszerű feladat. Hiszen nem csak a kiváló magok és facsemeték, nem csak a szakértelem, hanem a tengerentúli termőföld alapos megismerése is szükséges. És a megismerés után elkezdődhet a talajművelés. Megannyi izgalmas feladat: elhíttetni az amerikai diákkal, hogy a készségfejlesztés bravúrja mellett a humánus fejlesztése is legalább annyira fontos. – Megteremtteni a tanári tekintélyt úgy, hogy közben túlzottan felértékelt személyiségüket ne irritáljuk. Úgy megengedni nekik a lustasághoz és felkészületlenséghez való emberi joguk gyakorlását, hogy közben hétről hétre egyre szorgalmasabbá váljanak. – Úgy

tálalni a magasrendű európai kultúrát, hogy amerikai mivoltukban ne kisebbrendűségi érzést, hanem a másság iránti tiszteletet váltsuk ki belőlük. - Elhítni velük, hogy jó az nekik, ha nem zenei analfabéták – Tapintatosan megtanítani a pedagógiai optimizmus fortélyait, azt ti., hogy nemcsak a magyar, hanem a kanadai gyerekek is képesek csodálatos zenei teljesítményekre, ha a tanár félreteszi pesszimizmusát. És a maximumot hozza ki a gyerekekből. [Természetesen csak akkor, ha a gyermek ezt hagyja és akarja... Mert odaát egy nyolcéves gyerek nem vágja le négycentiméteres körmeit sem a zongoratanár, sem a szülő kérésére, ha nem akarja...]

Kiszolgálni vagy formálni, szórakoztatni vagy nevelni a diákot? Komoly dilemma ez egy olyan országban, ahol nagytudású professzorok veszíthetik el az állásukat, ha „A” diákságnak nem szimpatikusak. Bizony ez már régen nem egy egészséges diáktanár demokrácia arra felé, hanem diák-diktatúra a javából, amely természetesen a tanítási színvonal süllyedéséhez is vezethet. - Az érzelmi nevelés igen nehéznek bizonyult abban a nagyon fegyelmezett és nagyon hipokrita – angolszász típusú – társadalomban. Amennyire magától értetődően neveljük tanítványainkat érzelmileg is idehaza, annyira nem természetes ez a feladat a zárkózott kanadaiak számára. Az ti., hogy az emberi lélek szivárványgazdagságú színeinek feltárása nélkül nem lehet a zene mélyére hatolni.

Ugyancsak sokoldalú kihívást jelentett az úgynevezett „magyarizálás” [„Hungarianism”] megannyi apró folyamata. Hogy például köszönünk, amikor belépünk a tanterembe [a victoriaiak nem köszönnek, később én is kezdtem leszokni róla...], hogy házfeladatot kapunk és azt számon is kéri tőlünk [alig kapnak otthoni feladatot a kisiskolások], hogy koncentrálnunk kell még akkor is, ha az fáj [húsz perces koncentráció után migrént kap az amerikai diák... vekker csörgött az óráimon húsz perc után és öt perc lazító szünetet kellett tartanom...], hogy önkritikát gyakorolunk és attól nem megy tönkre a személyiségünk (nem véletlen, hogy az angol az egyetlen nyelv, amelyben az „Én”-t nagybetűvel írják, hogy osztálytársaink produkciójáról is kritikát mondunk és attól az ő személyiségük is épségben marad. Megannyi izgalmas pedagógiai kihívás!

A legnehezebb feladatom azért mégis annak az énekléssel szembeni mélységes ellenszenvnek a feloldása volt, amellyel a victoriai Zenekonzervatóriumban találkoztam. Az egyik legtehetségesebb zongorista diák például nem volt hajlandó elénekelni az összhangzatos mollt. Esetleg jövő kedden – mondta ellenállva... S akkor már hajlandó volt, de csakis úgy, ha a

székét háttal fordítva, nekem háttal ülve énekelheti. [Nesze neked Kodály-módszer... gondoltam.] E hihetlenül éneklésellenes, 16 éves kislány egyszer csak nem forgatta a székét, majd egy év múlva megnyerte az általam meghonosított konzervatóriumi népdaléneklési versenyt. „Kislányunk” ma az USA-beli Juilliard Music School egyik kiváló növendéke.

Ugyancsak sokoldalú kihívást volt a javából az is, amikor bevezettem az ún. elemző tanulást. Azt, amire minket tanítottak itthon. Tudtuk, mikor mit éneklünk például egy kórusműben: az előző akkordban a tercet, most a késleltetést, azután majd a hangzat kvintjét. Nagyon boldogok voltak, amikor megértették, hogy az ilyenfajta elemző-értő megközelítés igazán intelligens és szenzitív előadáshoz vezethet. Miután ellenállásukat sikerült fellazítanom, vérbeli szokásukká vált az efféle aprólékos tanulás. Egy másik kedvenc, „magyar szokásuk” volt – ahogy ők nevezték – az éppen tanult hangszeres darabjaik „modulációs térképének” elkészítése.

Megindító vallomásokat tettek, miután megnéztük hatrészes Kodály filmemet, melyet a Magyar Televízióban készítettünk 1982-ben, „Legyen a zene mindenkié” címmel. Az egyik egyetemista tanítványom így szólt: „Csodálatra méltó, amit a magyar gyerekek tudnak, de legalább annyira depressziót keltő is. Szánom és sajnálom a kanadai gyerekeket, akik mind meg vannak fosztva a Kodály-csodától. Azt láttuk, hogy hétéves magyar gyerekek játszva oldottak meg olyan zenei feladatokat, amelyekkel mi itt az egyetemen küszködünk. Valóban minden okunk megvan a depresszióra.” [Mary Palmer, Waterloo, 1986] És akkor jött a szimpátia, diplomácia a magyar zenetanár részéről, és úgy folytatódott a tanulás, hogy a depresszióból inspiráció legyen.

Az inspirációból született sok száz – szívet melegítő – eredmény és a diákok felejthetetlen elismerő gesztusai közül csupán csak néhány fér e cikkbe: Nanaimóban 1500 általános iskolás résztvevője van a minden évben megrendezett népdaléneklési versenynek. A victoriai egyetem végzős tanárai titokban megtanultak egy szép lassú körcsárdást és azt magyarul énekelt magyar népdallal kísérték. A Psalmus Hungaricust három héten át harmincnégy tanórán keresztül elemeztük, s mire a kurzus véget ért, az egész művet fejből énekelték. Természetesen a partitúra a hangfelvétel minden résztvevőnek ott áll a polcán.

Visszatekintve kanadai tapasztalataimra, hadd jegyezzem meg, hogy véleményem szerint sokkal nehezebb külföldön dolgozni, mint itthon, mert a szakma mellett úgy kell képviselnünk a népet is, amelyből származunk, hogy

annak a legjobb tulajdonságait lássák. Nagy megtiszteltetés, de még nagyobb felelősség, mert külföldön nem eresztheti el magát az ember.

III. ÚJRA ITTHON

Közel tízéves távollét után ismét hazajöttem, egy világraszóló csodát megélt új és más hazába. Újba, mert végre szabadok vagyunk, és másba, mert hirtelen nem tudjuk, mit is kezdünk szabadságunkkal. Pár hónapos itthonlét után lassan kezdenek kikristályosodni a benyomásaim. Úgy érzem, hogy talán még soha nem volt ennyire szükség Kodály-földön Kodályra, mint éppen most.

Meggyőződésem, hogy egy olyan ország, amely Kodályt és Bartókot ajándékozta a világnak, nem engedheti meg magának, hogy zenekultúráját McDonald's szintre degradálja. Egy valamit is magára adó ország zenepedagógusainak tudatosan kellene összefogniuk a „Rock-and-Gyár” harmadosztályú árucikkei hangos terjedésének ellensúlyozására. Talán jó lenne, ha Magyar Kodály Társaság nem 740, hanem 7400 tagot számlálna! Így talán a sok-sok zenetanár – idős és fiatal[!] – erőteljesebben képviselhetné a ZENEI ELLENPONTOT.

Abban biztosan valamennyien egyetértünk, hogy sem a passzív rezisztencia, sem a derűs elidegenedés, de legkevésbé a cinikus legyintés – vagy dühöngés – hoz megoldást a mai gondokra. Nagy szükségünk van olyan szakemberekre, akikben ég a boldogítani óhajtó taníthatnék vágya. És ami a tananyag mennyiségét illeti, talán a kevesebb több lenne manapság. Talán nem kellene nekünk *még többet* tanítanunk, csak *jobban*. [Hiszen a Disz-Fríg nem is létezett, amikor a Fríg használatos volt. Talán beérhetnénk az É-Fríggel is.] Talán nem kellene fárasztani a tanárokat - még kevésbé a diákokat – a maximalizmus nyomasztó terhével, hiszen manapság mindenki nagyon fáradt. Egy nagyon fárasztó évszázad utolsó évtizedében, roskadozva megemészthetetlen információk és ellentmondások terhe alatt, talán jóból is megárt a sok.

Talán kevesebb készségfejlesztés is elég lenne ma az általános és középiskolában annak érdekében, hogy több idő maradjon a gyönyörű zeneművek megismerésére, hiszen tudjuk, hogy a zene nem a Desz-dúr, hanem életelem. Mint a levegő. Nélkülözhetetlen.

FÜGGELÉK:

„Szerellemmel kell szeretni a zenét, de akit tanítunk, tán még jobban”. Dr. Fehér Anikó interjúja Bartalus Ilonával

(Parlando 2012/4.)

Bartalus Ilona: Mozaikok – A Kodály ügyben (2013) (pdf)

(Parlando 2015/4.)

Legyen a zene mindenkié! Bartalus Ilona 1982-ben készült 6 részes zenei ismeretterjesztő műsora, a kodályi zenepedagógiai rendszer összefoglalása a YouTube-on

(Parlando 2018/5.)

**Elhunyt Bartalus Ilona (1940–2021) zenepedagógus (A család közleménye)
// Fehér Anikó: Bartalus Ili munkatársa voltam // Búcsú Bartalus Ilonától
(F. Pálffy Zsuzsa)**

(Parlando 2021/3.)